

Asia: VN/9727/2025

Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä eduskunnalle vammaispalvelulain 2 §:n muuttamiseksi

Lausuntopyynnön kysymykset

1. Lausunnonantajan organisaatio

Järjestö

2. Auttaako elämänvaiheita koskeva säännös yhdessä säännöskohtaisten perusteluiden kanssa arvioimaan, milloin on kyse sellaisesta avun ja tuen tarpeesta, johon tulee vastata vammaispalvelulain mukaisin palveluin?

Ei

Voit halutessasi perustella vastausta tai lisätä muutosehdotuksen

Muistiliiton näkemyksen mukaan elämänvaiheisiin perustuva arviointiperuste on edelleen ongelmallinen muistisairaiden henkilöiden näkökulmasta. Muistiliitto ei kannata esitettyä muutosta vammaispalvelulain soveltamisalaan, vaan katsoo, että soveltamisalan tulisi säilyä nykyisen lain mukaisena.

Esityksessä käytetyt käsitteet, kuten kolmas ja neljäs ikä sekä myöhäiskeskä-ikä, tuovat jossain määrin selkeyttä vanhuuden määrittelyyn ja mahdollistavat aktiivisen vanhuuden tunnistamisen. Kuitenkin käsite "vanhuuden elämänvaihe" yksinkertaistaa ja kategorisoi ikääntymistä liiaksi, jättäen yksilölliset tarpeet riittämättömästi huomioiduiksi. Vanhuus on monimuotoinen elämänvaihe, ja ikääntyneiden palvelutarpeet voivat poiketa merkittävästi toisistaan. On usein mahdotonta määritellä, mitkä tarpeet kuuluvat tavanomaisesti vanhuuteen. Tulkinta tavanomaisesta vanhuudesta jää väistämättä subjektiiviseksi, mikä voi johtaa epäyhdenvertaisiin ratkaisuihin.

Esityksen perusteluissa jää edelleen epäselväksi, miten määritellään "samassa elämäntilanteessa esiintyvä vamman tai sairauden aiheuttama avun ja tuen tarve". Tuleeko tavanomaisuus perustaa esimerkiksi tilastolliseen esiintyvyyteen? Voidaanko jokin sairaus ylipäättään katsoa kuuluvaksi tiettyyn elämänvaiheeseen tavanomaisesti? Säännöksen muotoilu, jossa korostetaan "elämänvaiheeseen tavanomaisesti kuuluvaa tarvetta", voi Muistiliiton mielestä edelleen johtaa siihen, että muistisairaana henkilön tuen tarve tulkitaan ikään liittyväksi, eikä neurologisesta

sairaudesta johtuvaksi. Muistisairaus on etenevä neurologinen sairaus, joka ei kuulu normaaliin ikääntymiseen.

Esityksen perusteluissa toistuva lause siitä, että "kotiin tuotavilla palveluilla ja sosiaalihuoltolain mukaisilla asumispalveluilla voidaan yleensä vastata iäkkään henkilön palvelutarpeisiin täysimääräisesti", on myös ongelmallinen. Se kaventaa näkökulmaa hoivan ja hoidon tarpeisiin, vaikka ikääntyneellä vammaisella henkilöllä voi olla myös muita tarpeita – kuten osallistuminen yhteiskuntaan, liikkuminen kodin ulkopuolella tai henkilökohtainen apu itsenäiseen elämään. Kaikilla ikääntyneillä ei ole hoivan tarvetta, ja sosiaalihuoltolain palvelut eivät yksin riitä vastaamaan moninaisiin osallisuuden tarpeisiin, edes silloin kun sosiaalihuoltolain mukaisia palveluita olisi asianmukaisesti saatavilla.

Muistisairaus on etenevä neurologinen sairaus, joka aiheuttaa edetessään kognitiivisen vamman. Sairauden alkuvaiheessa henkilö voi elää aktiivista elämää ja osallistua yhteiskuntaan kuten ennen diagnoosia. Vammaispalvelulain tarkoituksena on mahdollistaa osallisuus ja yhdenvertainen osallistuminen yhteiskuntaan. Tarve kotihoitoon tai ympärivuorokautiseen hoivaan ei ole sama asia kuin tarve henkilökohtaiseen apuun tai liikkumisen tukemiseen – kyse on eri tarpeista, joihin tulee vastata eri tavoin. Elämänvaiheajattelu tai lain yhtenä tavoitteena oleva säästötavoite eivät saa hämärtää tätä eroa.

3. Turvaako esitys vammaispalveluita aiemmin saaneiden vammaisten henkilöiden oikeuden saada vammaispalveluita myös ikääntyessä?

Kyllä osittain

Voit halutessasi perustella vastausta tai lisätä muutosehdotuksen

Säännös vaikuttaa turvaavan vammaispalveluiden jatkuvuuden niille henkilöille, jotka ovat saaneet palveluita jo ennen ikääntymistään. Tämä on sinänsä myönteistä.

Muistiliitto pitää kuitenkin ongelmallisena esityksessä esitettyjä edellytyksiä vammaispalveluiden saamiselle. Esityksen mukaan henkilö, joka vammautuu vasta ikääntyneenä, ei olisi oikeutettu vammaispalveluihin, mikäli vammautuminen tapahtuu vain tämän yhden elämänvaiheen aikana. Tämä johtaisi siihen, että eri elämänvaiheissa vammautuneet henkilöt asetetaan keskenään eriarvoiseen asemaan. Esityksessä ehdotettu vaatimus siitä, että vammautumisen tulisi tapahtua useamman elämänvaiheen aikana, ohittaisi myös tarpeen arvioida vanhuuden tavanomaista sisältöä. Tämä voi johtaa siihen, että iäkkäänä vamman tai sairauden vuoksi vammautunut henkilö jää kokonaan vaille vammaispalveluita. Sen sijaan, jos vammautuminen johtuu tapaturmasta, oikeus vammaispalveluihin syntyisi.

Esityksen sivulla 9, Vaikutukset iäkkäisiin henkilöihin todetaan seuraavasti: ”Nyt ehdotettava elämänvaiheita koskeva säännös ei aseta ikärajaa vammaispalveluiden saamiselle. Tarkoitus on, että myös eläkeiässä olevat vammaiset henkilöt voisivat saada palveluita vammaispalvelulain perusteella silloin, kun tarve johtuu vamman aiheuttamasta toimintarajoitteesta eikä kyseessä ole sellainen tarve, joka on tyypillistä muillekin samanikäisille henkilöille. Vaikka iäkkäiden henkilöiden palvelutarve voidaan usein katsoa tavanomaiseksi elämänvaiheeseen liittyväksi tarpeeksi, sellaisesta ei kuitenkaan ole kyse niillä vammaisilla henkilöillä, jotka tarvitsevat palveluita eri elämänvaiheissa tai esimerkiksi vammautuvat tapaturmaisesti korkeassa iässä.”

Lisäksi esityksen sivulla 16, 15 Säännökseen tehtyt tarkennukset, todetaan: ”Elämänvaiheita koskevaan momenttiin on vielä lisätty velvoite huolehtia palveluiden jatkuvuudesta niissä tilanteissa,

joissa vammainen henkilö on tarvinnut vammaispalveluita jo edeltävissä elämänvaiheissa. Säännöksen tarkoituksena on turvata se, että vammaiset henkilöt voivat saada myös ikääntyessään vammaispalveluita. Kuten vammaispalvelulakia säädettäessä on ollut tarkoitus, vammaispalveluita aiemmin saaneet vammaiset henkilöt saisivat niitä myös ikääntyessään silloin, kun avun ja tuen sekä huolenpidon tarve johtuu heidän aiemmasta vammastaan eikä kyseessä ole selkeästi uusi, elämänvaiheessa tavanomainen avun ja tuen tarve.

Muistiliiton mielestä yhdenvertaisuus ei toteutuisi myöskään saman vamma- tai sairausryhmän sisällä. Esimerkiksi henkilö, joka sairastuu muistisairauteen työikäisenä, voisi saada vammaispalveluita, kun taas samaan sairauteen vanhuudessa sairastunut ei esityksen mukaan olisi niihin oikeutettu. Tämä asettaa saman diagnoosin saaneet henkilöt eriarvoiseen asemaan pelkästään iän perusteella, mikä ei ole hyväksyttävää yhdenvertaisuusperiaatteen näkökulmasta.

Muistiliitto ei pidä perusteltuna eikä yhdenvertaisena sitä, että tapaturmainen vammautuminen hyväksytään vammaisuuden perusteeksi, mutta sairauden aiheuttamaa vammautumista ei. Tämä asettaa eri tavoin vammautuneet henkilöt eriarvoiseen asemaan ilman kestävästi oikeudellista tai eettistä perustetta.

YK:n vammaisyleissopimuksen tarkoituksena on taata vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet, edistää ja suojella näitä oikeuksia ja vapauksia sekä edistää vammaisten henkilöiden ihmisarvon kunnioittamista. Ratifioituaan vammaisyleissopimuksen kesäkuussa 2016 Suomi on sitoutunut turvaamaan sopimuksessa määritellyt oikeudet. Viranomaisen tulee kaikessa toiminnassaan ottaa huomioon vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen.

Soveltamisalan tarkentamisen yhteydessä nämä velvoitteet on otettava huomioon. Soveltamisalaa ei voida rajata siten, että jokin vammaisryhmä tai ikäryhmä jää sen ulkopuolelle. Muistiliitto korostaa, että muistisairauteen sairastuneet henkilöt täyttävät YK:n vammaisyleissopimuksen mukaisen vammaisen henkilön määritelmän.

4. Täydentääkö elämänvaiheita koskeva säännösehdotus jo hyväksyttyä soveltamisalakokonaisuutta riittävästi sen turvaamiseksi, että vammaispalvelulaki säilyy erityislakina?

Ei

Voit halutessasi perustella vastausta tai lisätä muutosehdotuksen

Muistiliitto kannattaa tavoitetta säilyttää vammaispalvelulaki erityislakina. Esityksen perusteluissa on kuitenkin ikääntyneiden henkilöiden osalta ristiriitaisuuksia, jotka herättävät huolta.

Perusteluissa todetaan, että iäkkäiden henkilöiden avun ja tuen tarpeisiin voidaan yleensä vastata sosiaalihuoltolain mukaisilla palveluilla (sivut 19 ja 20). Tämä voi pitää paikkansa silloin, kun kyse on hoivan tai hoidon tarpeesta. Vammaispalvelulain tarkoitus on kuitenkin erilainen: 1) Edistää vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja osallistumista yhteiskuntaan sekä poistaa näiden toteutumisen esteitä. 2) Tukea vammaisten henkilöiden itsenäistä elämää ja itsemääräämisoikeuden toteutumista. 3) Turvata yksilöllisiin tarpeisiin perustuvat, riittävät ja laadukkaat palvelut.

Sosiaalihuoltolain ja vammaispalvelulain tavoitteet eroavat toisistaan. Siksi ei ole perusteltua esittää yleistävästi, että ikääntyneiden henkilöiden tarpeisiin voitaisiin pääsääntöisesti vastata sosiaalihuoltolain mukaisin palveluin. Tällainen rinnastus voi hämärtää yleis- ja erityislainsäädännön

välistä eroa ja johtaa siihen, että ikääntyneiden vammaisten henkilöiden yksilölliset tarpeet jäävät tunnistamatta ja täyttymättä.

5. Mitä muuta haluat sanoa esityksestä?

Esityksen tavoitteena on tarkentaa vammaispalvelulain soveltamisalaa lisäämällä siihen elämänvaiheisiin (lapsuus, nuoruus, aikuisuus, vanhuus) perustuva säännös. Tavoitteena on erottaa tavanomainen, esimerkiksi ikääntymiseen liittyvä tuen tarve vammaisuudesta johtuvasta tuen tarpeesta. Samalla pyritään turvaamaan vammaispalvelulain asema erityislakina ja varmistamaan palveluiden saatavuus eri elämänvaiheissa. Yhdenvertaisuuden näkökulmasta olisi perusteltua, että sekä vammaispalveluiden että tarvittaessa yleislakiin perustuvien hoivapalveluiden saatavuus voitaisiin taata kaikille ikäryhmille, riippumatta henkilön iästä tai vammautumisen tavasta. Tilannetta selkeyttäisi, jos ensisijaisen lainsäädännön perusteella järjestettäviä palveluita olisi tosiasiallisesti saatavilla kaikille niistä tarvitseville.

Esityksen sivulla 8 esitetään, että iäkkäillä henkilöillä on yleensä ollut mahdollisuus vaikuttaa elämänsä aikana omaan toimeentuloonsa enemmän kuin vammaisilla henkilöillä, ja siksi heillä olisi paremmat mahdollisuudet käyttää maksullisia palveluita elämänsä loppuvaiheessa. Muistiliitto ei pidä tällaista toteamusta asianmukaisena eikä hyväksyttävänä, erityisesti arvioitaessa esityksen perus- ja ihmisoikeusvaikutuksia. Tällainen yleistys ei huomioi yksilöllisiä elämäntilanteita eikä vastaa yhdenvertaisuusperiaatteen vaatimuksiin.

Elomaa Sari
Muistiliitto ry